

Prvi maj u doba vještačke inteligencije: Napredak mora biti usmjeren na ljude

*Autorski članak povodom Međunarodnog praznika rada 1. maja **Ratke Babić**, voditeljice projekta Platforma za zapošljavanje i socijalna pitanja 3 ([ESAP](#)) koji na Zapadnom Balkanu zajedno provode Vijeće za regionalnu saradnju ([RCC](#)) i Međunarodna organizacija rada (ILO) a koji finansira Evropska unija (EU).*

Prije više od jednog vijeka radnici su se borili za osam sati rada, osam sati odmora i osam sati za ostale aktivnosti. Danas imamo vještačku inteligenciju, brzu komunikaciju, digitalne platforme i alate za produktivnost koji bi nekada djelovali kao naučna fantastika. Pa ipak, većina ljudi i dalje radi kao da im sav taj napredak nije obezbjedio više vremena da žive svoje živote.

Svijet se promijenio toliko da se više ne može prepoznati, a glavno pitanje je da li napredak poboljšava život ljudi ili samo rad čini efikasnijim?

Zadatak za koji je nekad trebalo nekoliko dana danas se može obaviti za nekoliko sati. Proces za koji je nekad trebao cijeli odjel sada može iznijeti softver. Vještačka inteligencija ulazi u kancelarije, fabrike, škole, javne službe i kreativne industrije.

Pa ipak, radni dan se nije skratio, samo je postao elastičniji. Posao nas prati na laptopima, telefonima, u elektronskoj pošti i porukama. Granica između radnog i privatnog vremena postaje sve tanja. Za većinu radnika dan se ne završava kada odu iz kancelarije.

Zato je 1. maj i dalje važan.

On nije samo sjećanje na prošle borbe već i podsjetnik da svaku veliku ekonomsku transformaciju prati isto pitanje, ko ima koristi od napretka?

Svijet rada se mijenja i ljudi ne smiju biti izostavljeni iz te priče.

Tržišta rada su širom Evrope i Zapadnog Balkana istovremeno pod različitim pritiscima. Poslodavci traže vještine koje ne mogu uvijek naći. Brojni radnici traže stabilne i pristojne poslove koji im nisu uvijek dostupni. Mladi ljudi se često suočavaju sa teškim izborom da li čekati svoju priliku kod kuće ili je tražiti negdje drugo. Zbog neformalnog rada mnogi i dalje nemaju punu zaštitu.

U isto vrijeme, zelena i digitalna tranzicija mijenjaju vrstu rada koja je ekonomijama potrebna. Pojavljuju se novi poslovi dok se stari mijenjaju ili čak nestaju. Od javnih zavoda za zapošljavanje, obrazovnih sistema i organizatora obuka se očekuje da na promjene reaguju brže nego ikad prije.

Ovo je posebno uočljivo na Zapadnom Balkanu. Uprkos pomacima u trendovima zapošljavanja, strukturalni izazovi su i dalje prisutni. Neusklađenost vještina, neformalnost, neaktivnost mladih i migracije i dalje karakterišu tržišta rada u regionu. Poslodavcima su potrebni ljudi, ljudima su potrebne prilike, a institucijama su potrebni alati da ih efikasnije povežu.

Upravo u tom smislu rad na socijalnim i politikama zapošljavanja dobija poseban značaj, ne kao tehnički zadatak već kao pitanje društvene stabilnosti, ekonomske otpornosti i ljudskog dostojanstva.

Prava cijena vještačke inteligencije

Vještačka inteligencija se često predstavlja kao prečica do produktivnosti. Pomoći će nam da radimo brže, uklonit će zadatke koji se ponavljaju i stvoriti nove mogućnosti. Nešto od toga je tačno, ali to nije cijela slika.

Ako vještačka inteligencija zamjeni određene poslove, šta će se desiti sa ljudima koji zavise od njih? Ako firme smanje troškove rada, šta će se desiti sa prihodima domaćinstva? Ako veliki dio srednje klase bude u teškoj ekonomskoj situaciji, šta će se desiti sa kupovnom moći? Ovo nije filozofsko već ekonomsko pitanje.

Ljudi ne samo da rade već i kupuju robu, plaćaju stanarinu, podižu kredite, pomažu široj porodici, koriste usluge, putuju, studiraju i učestvuju u društvu. Ako tehnologija smanji potrebu za ljudskim radom a da se pri tome ne stvore nove i pravedne mogućnosti, onda će se posljedice osjetiti i van radnog mjesta i odrazit će se na potražnju, potrošnju, javne prihode i društvenu koheziju.

To nas dovodi do još jednog neugodnog pitanja, koliko će vještačka inteligencija zaista biti jeftina ili skupa?

Brojni alati vještačke inteligencije se danas čine pristupačnim, jer prosječni korisnik ne vidi uvijek njihove stvarne troškove. Vještačkoj inteligenciji ništa nije potrebno. Ne treba joj plaća, dom, pauza za ručak, škola za djecu ili penzioni sistem. Ona, međutim, u velikoj mjeri zavisi od ogromne infrastrukture, podatkovnih centara, čipova, električne energije, sistema rashlađivanja, vode, mreža, održavanja i visoko-kvalifikovane radne snage. Kako se vještačka inteligencija bude širila tako bi ovi troškovi mogli postati mnogo vidljiviji.

Osim toga, vještačka inteligencija ima svoju težinu: ona ostavlja fizički trag, troši energiju, treba joj hlađenje, koristi vodu i stvara pritisak na elektroenergetske sisteme i klimatske ciljeve. Kada, dakle, govorimo o budućnosti rada, moramo govoriti i o budućim troškovima rada, ekonomskim, socijalnim i okolišnim.

Tehnologija ne bi trebala sa sobom donijeti duži radni vijek

Prvobitan zahtjev za 8 sati rada, odmora i ostalih aktivnosti je bio radikalna, jer je poručivao da radnik nije samo radna snaga. Ljudima je potreban odmor, porodica, zajednica, učenje, kultura i život izvan radnog mjesta. Ta ideja je i dalje aktuelna, danas možda i više nego ranije.

Ako nas tehnologija čini produktivnijim, onda društva trebaju razmatrati ne samo kako proizvoditi više, već i kako živjeti bolje. U nekoliko evropskih zemalja već postoje diskusije na tu temu i realizuju se pilot projekti kraćeg radnog vremena i fleksibilnijih modela rada. Suština nije da postoji univerzalni model. Suština je da radno vrijeme opet postaje ozbiljno pitanje u domenu politika.

Za Zapadni Balkan ova diskusija ne treba biti luksuz. Ona je usko povezana sa zadržavanjem ljudi, poboljšanjem kvaliteta poslova, pomoći porodicama obezbjeđivanjem vremena za brigu o bližnjima, te stvaranjem privlačnijeg tržišta rada. Region koji želi zadržati kvalifikovanu radnu snagu mora voditi računa i o kvalitetu radnog vijeka.

Vještine su nova socijalna zaštita

U ovom novom svijetu rada, obrazovanje se ne može završiti kada i škola, fakultet ili nakon što se nađe prvi posao. Doživotno učenje mora postati sastavni dio radnog vijeka, a ne slogan u strategijama.

Ljudima će tokom karijere biti potrebne mogućnosti prekvalifikacije i dodatnog usavršavanja. Radnicima u ugroženim sektorima će trebati podrška prije nego što ih promjena pregazi. Mladim ljudima će biti potrebno obrazovanje koje ih priprema za stvarne potrebe tržišta rada. Poslodavci će trebati da ulažu u

ljude, ne samo u tehnologije. Javnim zavodima za zapošljavanje će trebati bolji alati, bolji podaci i tješnja saradnja sa obrazovnim i poslovnim sektorom.

Upravo tu na scenu stupa regionalna saradnja. Niti jedna ekonomija na Zapadnom Balkanu ne može sama iznijeti ove tranzicije. Tržišta rada su povezana, a slobodno kretanje radnika je nužno. Izazovi po pitanju vještina su slični. Obrasci migracija su isti. Zelena i digitalna tranzicija su regionalnog karaktera isto koliko i lokalnog.

Region kroz saradnju može razmijeniti rješenja, poboljšati politike i izgraditi tržišta rada koja su inkluzivnija, otpornija i bolje pripremljena za budućnost.

Napredak mora biti u svrsi ljudi

Tehnologija neće nestati. Već smo je prihvatili. Ono što je važno je kako ćemo se postarati da tehnologija bude u službi ljudi, a ne da ljudi služe tehnologiji. Prvi maj nas podsjeća da prava radnika nikada nisu bila poklonjena. Ona su osvojena, jer su društva konačno shvatila da ekonomski napredak bez ljudskog dostojanstva nije održiv.

Ta lekcija je još uvijek primjenjiva.

Budućnost rada će biti digitalna, zelena i u većoj mjeri automatizovana. Ali mora biti i pravedna. Mora zaštititi ljude, nagraditi učenje, vrednovati brigu o bližnjima, podržavati pristojna radna mjesta i napraviti prostor za život posle posla, jer svrha napretka nije da ljudi postanu nevidljivi.

Svrha napretka je da život postane bolji i lakši. Niko ne može prilagoditi tu budućnost potrebama Zapadnog Balkana osim nas samih.